

УДК 37.01:811.111

АНГЛОМОВНА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Оксана Хомишак, кандидат педагогічних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0003-3909-7439

E-mail: khomyshak@ukr.net

Глобалізація XXI століття підвищує міжкультурну взаємодію та вимагає імплементації ефективних інструментів комунікації для подолання культурних бар'єрів та взаєморозуміння. Англійська мова як Lingua Franca є ключовою у міжнародному спілкуванні та співпраці. Міжкультурна компетентність визначається як здатність ефективно взаємодіяти з людьми з різного культурного середовища. На основі аналізу джерел і спостереження запропоновано створення середовища для навчання англійської мови задля виховання громадян світу, оснащених мовними та міжкультурними навичками для успішного існування у глобалізованому світі, спілкування, культурного занурення та розвитку критичного мислення.

Ключові слова: глобалізація; англійська мова; англійська мова; англійська мова; міжкультурна компетентність; Lingua Franca; англійська мова; англійська мова; англійська мова; міжкультурна компетентність; міжкультурна взаємодія.

ENGLISH LANGUAGE EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION: CHALLENGES AND PROSPECTS

Oxana Khomyshak, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-3909-7439

E-mail: khomyshak@ukr.net

The dynamic landscape of the 21st century is characterized by interconnectedness, interdependence, and a globalized society. This interconnectedness has fueled a surge in cross-cultural interactions, necessitating effective communication tools to bridge cultural divides and foster mutual understanding. English, with its widespread adoption as a global Lingua Franca, has emerged as a pivotal element in facilitating international communication and collaboration. Globalization and digitalization have amplified the importance of English language education, transforming the way we communicate, learn, and interact. The pervasiveness of digital technologies has created a borderless virtual world, where individuals from diverse backgrounds connect and share information seamlessly. English serves as the common language in this digital realm, facilitating cross-cultural communication and collaboration. Intercultural competence is defined as the ability to effectively interact with individuals from different cultural backgrounds, is an essential skill in today's interconnected world. English language education plays a crucial role in developing intercultural competence by equipping learners with the linguistic and cultural knowledge necessary to navigate cross-cultural interactions effectively. Creating effective English-language learning environments is paramount to fostering global citizens equipped with the linguistic and intercultural skills necessary to thrive in an interconnected world. These environments should provide opportunities for authentic communication, cultural immersion, and the development of critical thinking skills.

Keywords: globalization; English language; English language education; intercultural competence; Lingua Franca; intercultural interaction; intercultural communication; English-language learning environment.

Світова спільнота прагне до інтеграції та більш тісної взаємодії між країнами в різних сферах, у тому числі й в освіті. Включення України в міжнародний освітній простір, розширення усебічних зв'язків із країнами Європи зумовлюють необхідність коригування процесу англомовної підготовки учнівської молоді з урахуванням світових тенденцій.

В умовах сьогодення стратегічною метою оволодіння англійською мовою (АМ) вважається залучення особистості до іншої культури та її участь у діалозі культур. Досягнення цієї мети передбачає формування здатності учнів до міжкультурної комунікації, набуття необхідного рівня міжлінгвістичної, комунікативної і культурологічної компетентностей.

Культура – це складний феномен, який визначає систему ціннісних орієнтацій як суспільства в цілому, так і окремої особистості – носія певної культури. Національні культури формуються в різних природних і соціальних умовах, а їхнє пряме порівняння веде до сплутування автентичних уявлень і формування стереотипів. Порівняльне вивчення культур можливе тільки через механізм культурних універсалій і розгляд параметрів кожної культури зокрема. Водночас кожна культура знаходить унікальне відображення в мові – її носіїв. Засвоєння форми мови без врахування культурного компонента її значення веде до поведінки, що відображає національні культурні норми та конфліктує із поведінкою носіїв культури нерідної мови. Відтак мовленнєва діяльність як рідною, так і іноземною мовами охоплює систему культурно-зумовленої поведінки, детермінованої специфічним змістом культурних універсалій. Індексальний за своєю природою культурний компонент значення присутній в засвоєваному іншомовному мовному і мовленнєвому матеріалі: у лексичних одиницях, граматичних структурах, дискурсі, окремих мовленнєвих актах, тому повинен бути експлікований і впроваджений у методику навчання, зокрема АМ.

Для здійснення продуктивного міжкультурного спілкування з урахуванням його лінгвістичних і психологічних особливостей учні повинні володіти міжкультурною компетентністю. Це компетентність особливої природи. Вона не має аналогів з компонентами комунікативної компетентності носія мови й може бути властива тільки міжкультурному комуніканту – мовній особистості, яка пізнала як особливості різних культур, так і особливості їх взаємодії. Міжкультурна компетентність (МКК) – це здатність, що дозволяє мовній особистості вийти за межі власної культури і стати медіатором культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності [1, с. 36].

Різні концепції комунікативної компетентності, частиною якої є міжкультурна компетентність, неодноразово були предметом досліджень як закордонних, так і вітчизняних авторів (Valdman, 1978; Bmmfit, 1980; Canale, 1983; Savignon, 1985; Kramsch, 1986; Berns, 1990), так і вітчизняних вчених (Шатілов, Саломатов, Рабунській, 1965; Бім, 1977; Колеснікова, 1986; Скрипнікова, 1986; Шатернік, 1986; Лapidус, 1987; Мітрофанова, Костомаров і ін., 1990; Сафонова, 1991; Баграмова, 1999; Богатирьова, 1998; Сисоєв, 1999; Гром, 1999; Корогкіна, 2000; Набатова, 2000; Елізарова, 2005; Гальскова, 2008; Н. Бориско, 2000; О. Бігич, 2011; Квасова, 2012; Морська, 2012; Ніколаєва, 2013; Хомишак, 2013; Калінін, 2015; Полонська, 2021). Такий інтерес до дослідження комунікативної компетентності пов'язаний з домінуванням комунікативного підходу в навчанні АМ.

Актуальність дослідження англомовної освіти в глобалізаційному вимірі

зумовлена наступними чинниками:

- у сучасних соціокультурних умовах людство все більше і частіше потребує встановлення контактів з носіями АМ;
- володіння АМ вимагає уміння долати труднощі під час взаємодії з чужою культурою та її носіями;
- будь-яка людина повинна навчитися бути толерантною до іншого способу життя та устрою.

Мета статті – рокриття специфіки формування міжкультурної компетентності учнів на уроках англійської мови.

У нещодавніх наших студіях зазначено, що «останнє десятиліття характеризується масштабним та всеохоплюючим використанням англійської мови в усіх сферах людського життя. Інтегруючи англійську мову у нашу повсякденну рутину, ми бачимо, як разом з нею розвивається бізнес, охорона здоров'я, право, державна служба та освіта. Зокрема освітній потенціал англійської мови пропонує інноваційні рішення для навчання на різних етапах і створює єдиний освітній простір, незалежно від географічного розташування учня. Варто підкреслити важливу роль англійської мови у сприянні комунікації та міжкультурної взаємодії в усьому світі» [2, с. 28].

Сьогодні глобалізована світова спільнота пропагує англійську мову як *Lingua Franca*, визначаючи її як невід'ємний інструмент міжнародного спілкування та торгівлі. Згідно зі статистичними даними, володіння англійською мовою є надзвичайно важливим. Вона вважається державною мовою в 67 країнах. 31% населення світу говорить англійською мовою. У результаті усебічної діджиталізації нашого суспільства, 60% контенту Всесвітньої мережі подано англійською мовою [3].

Зазначимо, що «в епоху штучного інтелекту знання англійської мови є критично важливим, якщо людина прагне отримати якісну освіту, працевлаштування та постійний професійний розвиток у багатомовному середовищі. У сучасному світі вільне володіння англійською мовою в поєднанні з ІТ-знаннями сприяє кар'єрному зростанню. Загальновідомо, що найуспішніші та високорозвинені ІТ-компанії походять з англійськомовних країн (наприклад, США, Канада, Великобританія, Австралія тощо). Окрім того, слід наголосити на ролі віку у вивченні англійської мови. Молодший вік є найкращим періодом для дитини, щоб опанувати другу мову одночасно з рідною» [2, с. 29].

Сьогодні здатність говорити англійською не є чимось дивним, незалежно від віку людини, місця проживання, національності, етнічної приналежності, статусу, посади, релігійної приналежності тощо. Набагато незвичніше не володіти англійською мовою, особливо з огляду на майбутню інтеграцію України до політичного, законодавчого, військового, економічного, соціального та освітнього простору Європейського Союзу, а також враховуючи обставини війни росії проти України [2, с. 29].

Зростаюча мобільність, мультикультурність, багатомовність значно вплинули на мовну політику Ради Європи наприкінці ХХ століття. «Концепція багатомовної та міжкультурної освіти була розроблена та сформульована як освіта, що відбувається в умовах культурного та мовного різноманіття в суспільствах» [4, с. 15].

Значна кількість нещодавніх нормативних документів визначають десять компетентностей, які слід формувати у сучасних учнів [5; 6; 7; 10]. Комунікативна

компетентність з англійської мови є однією з ключових навичок у глобалізованому світі. Нещодавно окреслено престижний статус англійської мови, зокрема 22 листопада 2023 року ухвалено новий законопроект під назвою «Закон про використання англійської мови в Україні», що передбачає запровадження англійської мови як офіційної мови бізнесу, освіти та культури на всій території країни [8; 9]. Згідно із законодавством, пропонується зробити англійську обов'язковою складовою освіти на всіх етапах навчання.

Проте важливо розрізнити «знання мови» та «мовні здібності» [10]. У надзвичайних ситуаціях (пандемія, війна) часто надається пріоритет саме знанням. «Однак насправді часто існує значний розрив між причинами, чому люди вивчають мови, і тим, що / як вони вивчають на заняттях. З точки зору на зміст навчання: навчальні плани та програми часто зосереджені на знаннях граматики (наприклад, як утворювати Present Perfect Continuous або коли використовувати означений чи неозначений артикль), запам'ятовуванні довгих списків слів та імітації текстових структур і типів текстів (наприклад, написання складнопідрядних речень або листів скарг тощо). Дещо є корисним, але загалом не є точним відображенням тієї мови, що знадобиться людині у повсякденному житті. освітній процес часто ґрунтується на запам'ятовуванні, зубрінні та повторенні. Учні є пасивними одержувачами знань, а не активними учасниками. Вони вивчають мову індивідуально, а не колективно. Точність цінується більше за плинність мовлення» [11, с. 11].

Тож, С. Торнбері зауважує, що доцільним є «природний спосіб вивчення АМ, який схожий на те, як вивчалась рідна мова. Акцент робиться на спілкуванні тією мовою, яка потрібна для повсякденного життя. Менше уваги слід приділяти таким аспектам, як формальна грамика та письмо. Розвиток другої мови (L2) відбувається аналогічно, як і розвиток рідної мови (L1), тобто слухання – говоріння – читання – письмо. Цей підхід зменшує стрес і тривогу, які відчувають багато учнів під час вивчення АМ. Крім того, те, що вивчається, зазвичай має більшу актуальність і корисність» [11, с. 11].

Якщо викладання відбувається в формальних системах освіти, то може не бути вибору щодо того, яку англійську мову вчити. Це визначатиметься навчальним планом, підручниками та оцінюванням, яких потрібно дотримуватися. Учителі часто хвилюються, чи варто їм викладати британську англійську, американську англійську чи якийсь інший конкретний варіант мови. Однак, якщо метою вивчення мови є здатність до осмисленого спілкування з іншими, відмінності в певних словах, акценти чи незначні граматичні проблеми не мають значення. Тому АМ слід розглядати з багатомовної перспективи. Цю мову слід розглядати як додатковий мовний ресурс, який доповнює вже існуючі мовні можливості учня.

Відтак сьогодні АМ – це «мова міжнародного спілкування (English as a Lingua Franca, ELF). Цей варіант мови є пріоритетом для використання англійської як інструменту міжнародного спілкування, а не точного наслідування британської чи американської англійської або будь-якого іншого варіанту. Вивчення цієї мови може бути більш демократичним і зосередженим на тому, що роблять носії англійської мови в реальному житті, а не на тому, що вони «повинні» робити. Немає універсального рішення щодо того, що таке ELF, але деякі її ключові особливості включають: акцент, який можна загалом зрозуміти (але не є «рідним»); скорочений словниковий запас (включаючи більше вживання загальних дієслів, таких як do, have та make); спрощене

використання дієслів (наприклад, відсутність -s у третій особі однини); нестандартне використання артиклів, прийменників і множини» [11, с. 11–12].

Формування міжкультурної компетентності (МКК) учнів на уроках англійської мови є критично важливим у сьогоденному все більш глобалізованому світі. Міжкультурна компетентність – це комплекс когнітивних, афективних та поведінкових навичок, що сприяють ефективному та доречному спілкуванню з людьми інших культур [1, с. 36]. З метою формування міжкультурної компетентності, а саме знань, навичок і ставлення, що необхідні людям для ефективної взаємодії з представниками різних культур, на уроках англійської мови слід формувати: розуміння та повагу до різноманіття культурних поглядів; ефективне спілкування з урахуванням культурних відмінностей; розвиток співпереживання та поваги до інших культур; адаптацію стилів спілкування та поведінки до різних контекстів.

Така побудова освітнього процесу з АМ має низку переваг: покращення комунікативних навичок (учні можуть більш ефективно спілкуватися та співпрацювати з іншими людьми на глобальному рівні); підвищення розуміння та толерантності (учні розвивають повагу та прийняття різноманітних культур); удосконалення навичок критичного мислення (учні можуть аналізувати різні точки зору та розглядати декілька позицій); активізація світового громадянства (учні готові брати активну участь у різноманітному та глобалізованому світі).

Задля цього слід застосовувати різноманітні стратегії на уроках англійської мови для формування МКК:

1. Ознайомлення учнів з різними культурами. Використання автентичних матеріалів, таких як література, фільми та музика з різних культур.
2. Заохочення дискусій та роздумів. Сприяння обговоренню культурних відмінностей, цінностей та точок зору.
3. Спільна діяльність. Заохочення рольових ігор, симуляцій та групових проєктів, що потребують міжкультурної взаємодії.
4. Розвиток мовних навичок, специфічних для міжкультурного спілкування. Навчання ввічливих фраз, непрямой мови та культурних ідіом.
5. Інтеграція культурного розуміння на уроках граматики та лексики. Дослідження, як використання мови змінюється залежно від культури.
6. Залучення запрошених спікерів та програм культурного обміну. Запрошення носіїв мови або встановлення зв'язків зі школами інших країн.

Утім у цьому напрямі англомовної освіти є певні проблеми та виклики, а саме: підготовка вчителів (забезпечення вчителів знаннями та навичками для ефективного навчання МКК; обмежені ресурси (пошук доступних та різноманітних ресурсів для підтримки розвитку МКК); адаптація до різних рівнів (активності та дискусії повинні бути різного культурного походження та відповідності. Зазначимо, що розвиток МКК – це безперервний процес, який потребує постійних зусиль та роздумів. Інтегруючи це в уроки англійської мови, педагоги можуть забезпечити учнів необхідними навичками для того, щоб орієнтуватися та досягати успіху в різноманітному та глобалізованому світі.

Проте розпочинати варто на початковому ступені вивчення АМ. Створення англомовного середовища для молодших учнів є важливим для сприяння засвоєнню ними мови та розвитку впевненості у використанні англійської мови. Ось деякі поради для вчителів АМ: 1) занурення учнів у англійську мову. Оточіть дітей англійською

мовою протягом дня. Вмикайте англійську музику, аудіокниги, мультфільми та телешоу під час ігор, перерв та навіть обіду, якщо можливо. Позначте предмети класу та загальні зони англійськими словами та фразами; 2) заохочення англомовної взаємодії. Використовуйте прості англійські вітання, інструкції та підказки впродовж дня. Заохочуйте учнів вітатися один з одним та відповідати англійською мовою; 3) читайте вголос. Обирайте цікаві книжки та оповідання англійською мовою, які відповідають віку дітей. Використовуйте різні голоси та інтонації, щоб оживити історії [2, с. 37]. Заохочуйте дітей брати участь у читанні, ставлячи запитання та роблячи припущення щодо сюжету; 4) зробіть навчання веселим та захоплюючим. Ігри та активності. Інтегруйте англійську мову в ігри на перервах, такі як «Саймон каже», «Шаради», «Квести» та «Пошуки». Використовуйте прості англійські правила та заохочуйте дітей до участі; 5) співайте та танцюйте англійською мовою. Обирайте ритмічні пісні та віршики, пов'язані з темами, які діти вивчають. Використовуйте рухи та реквізит, щоб зробити заняття більш цікавими; 6) створіть англійські куточки. Відведіть місце в класі, де будуть англійські книжки, іграшки та ляльки. Заохочуйте дітей самостійно досліджувати та взаємодіяти з цими матеріалами; 7) зробіть навчання англійської мови корисним. Пов'яжуйте англійську мову з їхнім життям. Використовуйте реальні приклади та співвідносьте мову з інтересами та досвідом дітей. Плануйте заняття, які дозволять їм практикувати англійську мову для реального спілкування, наприклад, замовляти їжу англійською під час сюжетно-рольової гри; 8) відзначаєте прогрес учнів. Визнавайте та хваліть їхні зусилля використання англійської мови, навіть незначні. Створіть позитивну та підбадьорливу атмосферу, де діти не бояться робити помилки; 9) залучайте батьків та опікунів. Заохочуйте батьків та опікунів використовувати прості англійські фрази вдома та надавайте їм ресурси для спільного вивчення із дітьми [2, с. 34]; 10) використовуйте візуальні матеріали. Картинки, роздавальні картки та реальні предмети можуть допомогти дітям молодшого віку зрозуміти нову лексику та концепти; 11) зробіть навчання простим. Почніть з базової лексики та граматики та поступово збільшуйте складність навчання у міру прогресу учнів; 12) рухайтесь та навчайтесь. Включайте в уроки рухові вправи, такі як плескання в долоні та стрибки, щоб зробити заняття більш захоплюючими; 13) будьте терплячими та послідовними. Вивчення мови потребує часу та практики.; 14) шлях до створення успішного англомовного середовища полягає в тому, щоб зробити його веселим, захоплюючим та корисним для дітей молодшого віку. Застосовуючи ці стратегії та адаптуючи їх до певного конкретного контексту, можливо допомогти учням полюбити мову та культуру, а також поставити їх на шлях успішного засвоєння англійської мови у молодшому віці.

Глобалізаційні процеси у світі підвищили важливість вивчення англійської мови, змінивши способи спілкування, навчання та взаємодії. Англійська мова слугує світовою мовою міжкультурного спілкування та співпраці. Англомовна освіта постає базовою підготовкою людини до успіху в сучасному глобалізованому світі. Її значення виходить за межі простого володіння мовою, охоплюючи формування і розвиток міжкультурної компетентності, критичного мислення та усвідомлення себе громадянином світу. Модернізуючи та реформуючи загальну середню освіту, важливо розпочинати оновлювати та адаптовувати зміст, форми, методи та засоби навчання англійської мови з початкового етапу, щоб відповідати потребам тих, хто навчається, у все більш глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Khomyshak O. Creating an english-speaking digital learning environment for preschoolers: linguodidactic aspect. *ITLT*. 2024. Vol. 99. No. 1. Pp. 28–48.
3. What lies ahead for the world's most spoken language? URL: https://futureofenglish.britishcouncil.org/?fbclid=IwAR2pYUEwdm_hbqYNA37vh1SKk8KFebCK0-KakhHgfFdTcK37QLsgPsdFIMU_aem_AZ1sGEAaXJ7Ibb-x9Bt1QkZx0yJthIsiUSj52XtGHUuqSssvakeB76ApjO-Ci5AVRk8.
4. Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ae621>.
5. The New Ukrainian School: Conceptual principles of secondary school reform URL: <https://nus-english.com.ua/en/about-platform>.
6. Council recommendation on key competences for lifelong learning. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)).
7. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
8. Методичні рекомендації щодо якості опанування, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-DOI>.
9. Про використання англійської мови в Україні: Закон України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1854364>.
10. Common European Framework of Reference for Languages URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>.
11. Teaching in Challenging Circumstances / consultant and editor: Scott Thornbury. Cambridge University Press, 2021. 232 p.

REFERENCES

1. Bihych, O., Borysko, N., Boretska, H. et al. (2013). *Methodes of FL&CT: theory and practice*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
2. Khomyshak, O. (2024). Creating an english-speaking digital learning environment for preschoolers: linguodidactic aspect. *ITLT*, 99, 1, 28–48 [in English].
3. What lies ahead for the world's most spoken language? URL: https://futureofenglish.britishcouncil.org/?fbclid=IwAR2pYUEwdm_hbqYNA37vh1SKk8KFebCK0-KakhHgfFdTcK37QLsgPsdFIMU_aem_AZ1sGEAaXJ7Ibb-x9Bt1QkZx0yJthIsiUSj52XtGHUuqSssvakeB76ApjO-Ci5AVRk8 [in English].
4. Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ae621> [in English].
5. The New Ukrainian School: Conceptual principles of secondary school reform. URL: <https://nus-english.com.ua/en/about-platform> [in English].
6. Council recommendation on key competences for lifelong learning. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)) [in English].
7. Basic Component of Preschool Education. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
8. The Methodical Guidelines pertaining to Quality of English Learning, Teaching, and Use in Higher Educational Institutions. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-DOI:10.33407/itl.v99i1.5432> [in Ukrainian].
9. Law “On the English language use in Ukraine”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1854364> [in Ukrainian].
10. Common European Framework of Reference for Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> [in English].
11. Teaching in Challenging Circumstances. (2021) / Consultant and editor: Scott Thornbury. Cambridge University Press [in English].